

Látásunk *eleve* elhibázza a látvány „lényegét”. De pontosan ez adja meg az értékét. A nézés értelmét. A látó szempontját, sajátos perspektíváját. Aki bizonyos dolgokra különösen figyelmes, bizonyos dolgokra pedig egyszerűen vak. Óhatatlanul vakfoltokkal dolgozik. Amelyeket ő nem, egy másik látó viszont könnyedén észrevehet. Csupán csak azért, mert más a „*rálátása*”. S ha Tandori könyvét a saját olvasói perspektívánkból kívánjuk szemügyre venni, hát nem mondhatunk le arról sem, hogy egy kissé más szögől világsuk meg annak árulkodó vakfoltjait. De vajon nem épp a saját vakságunkat bizonyítjuk-e mindezzel?

„*Artaud nem heveskedő lendülete jót tesz, utólag is. Biztossága.*”

Hagyjatok hát békén minket, Urak, ti csak visszaélő-felhasználók (kihasználók) vagytok. Ilyesmi. Mely jögon mernétek az intellektust kanalizálni (csatornák, média! td.), azt ti hogyan képzelitek, hogy szellemképesség-bizonyítványokat állítotok ki (osztogattok)?

De nem agresszív ő, azt ne higgyük.”

A perspektivizmus egészséges relativizmusát hangoztató és gyakorló szerző egyik legelragadóbb tulajdonsága a humora, fékezhetetlen hajlama a viccelődésre. Meggyőző például, ahogyan a maga sajátos „*rálátásával*” rendre rámutat a különböző „*rálátások*” játékos differenciáira. S Tandorinál ez a gesztus amúgy általában-deklaráltan megengedő, ám ténylegesen-mozgásban olykor durván kirekesztő. Mondjuk akkor, amikor szerzőnk teret nyit sértettségének, jellegzetesen „*heveskedő lendületének*”, teszem azt a lehetséges kritikák, azaz a lehetséges kritikai „*rálátások*” ellenében. („*Na, már megengedje akárki...!*”) Mintha Tandori ezeken a pontokon látványosan ellenfeszülne művészete egyik nélkülözhetetlen mozgatórugójának, a játékos „*rálátások*” játékos elfogadásának. Tudjuk, azok az igazán nagy viccelők, akik saját magukon is tudnak nevetni. Tandorit pedig éppen ilyennek ismerhettük meg. Ámde akadnak még ennél nagyobb viccelők is, olyanok, akik azon is tudnak önfeledten nevetni, hogy mások nevetnek rajtuk. És mintha Tandori ezen a kényes és árulkodó ponton időnként megtorpanna. Pontosabban mintha túllendülne rajta „*heveskedő lendületével*”. Ahelyett, hogy el-

időzne ott, és próbára tenné gyakorta hangoztatott perspektivizmus-eszményét. De az is lehet, mert hiszen „*megáll az ész, hányféle rálátás van*”, hogy Tandori olyan erős szerző(nek gondolja magát, s talán joggal), aki a maga szövegbirodalmában minden kétely nélkül, *evidensen* érvényesítheti saját kizáró(lagos) perspektíváját, állandósított evidenciaélményét, királyi gesztussal elutasítva ugyanakkor egyéb „*rálátásokat*”, kritikai meg-látásokat, a sok talmi okvetetlenkedő okfejtéseit. Mert hiszen nem igazán érti, miért „*gyötörteti (őt, az Úr) azzal, hogy mindenfélét kell olvasnia magáról*”. Mint ahogyan az olvasó sem tudhatja mindig biztosan, miért gyötörteti (őt, a Szerző) azzal, hogy mindenfélét ír, azaz olvastat magáról. Éppen ezért – alázatos tanácstalanságában – vetemedik időnként arra, hogy „*mindenfélét*” gondoljon, sőt alkalmanként írjon Tandori különös(en problematikus) prózájáról, az evidencia-történetekké kristályosodó kész vagy esetleg csak félkész katasztrófákról.

„*Artaud: ...és csak azt kívánom, hagyjanak szabadon és zavartalanul álmaim urának (hogy ti, azokkal magam gazdálkodjam, legyenek meg, ne szóljanak bele).*”

„*De hadd látszódjék, miként él át egy hapsi egy ilyen könyvet, ha egy ilyen könyvet ír.*”

Bazsányi Sándor

EGYSZER BOLT, HOL NEM BOLT...

*Mosonyi Aliz: Boltosmesék
Magvető, 1997. 81 oldal, 790 Ft*

Mesekutatói ismereteim szerint Mosonyi Aliz írja a világon a legrövidebb meséket. Meséi annyira különlegeseek és oly nagymértékben különböznek minden eddig ismert mesétől, hogy egy pillanatra magam is elbizonytalanodtam a műfaji meghatározás kapcsán. Honnan tudható, hogy az, amit olvasunk, valóban mese? És ha nem mese, akkor vajon

micsoda? Helyzetkép vagy életkép? Anekdota? Vicc? Mondás, netán montázs? Ahhoz tehát, hogy a legelső állításom elnyerje igazságtartalmát (s ezzel párhuzamosan a BOLTOSMESÉK is elnyerjék méltó jutalmukat), először azt vizsgáljuk meg, hogy a boltosmesék valóban mesék-e!

Hetvenkilenc remekbe szabott cím szerepel a könyv borítóján fülszöveg helyett, amit azért tartok megemlítenednek, mert – mindent összevetve – Mosonyi Aliz szövegeiben a címek a legmeseszerűbbek. Elsősorban azért teremtenek mesei atmoszférát, hogy csupa olyan bolt szerepel a felsorolásban, amely a valóságban sehol nincsen. Jártunk már fazékboltban, kályhaboltban, könyvesboltban, de a Csütörtöki Fazék Boltjába, az Öreg Kályhák Boltjába és a Kis Képeskönyvek Boltjába most térhetünk be először. Hetvenkilenc boltból már felépülhetne valamely kisebbfajta város és egy mesei világ is, de a valóságtól való elrugaszkodás önmagában még nem feltétele egy mese létrejöttének. A címek vizuális ereje egyrészt téren és időn kívül helyezi az olvasót, másrészt felkelti kíváncsiságát, és azonnal működésbe hozza a meseolvasáshoz és -értéshez (is) nélkülözhetetlen fantáziát. Ráadásul Mosonyi boltjaiban nemcsak tárgyakat lehet kapni, hanem például édes beszélgetéseket, intő jeleket, meglepetéseket, hamarkodásokat és vad veszedelmeket is. Ezek egyrészt a népmesékből ismert hangulatokat és érzéseket idézik fel, másrészt mégsem igazán mesei motívumok, mert a népmesék a történeten keresztül beszélnek félelmekről, bátorságról, szerelemről stb., és soha nem definiálják a sárkányküzdelmet „vad veszedelmeként”, a szerelmesek találkozását „édes beszélgetésekként” vagy a két nagyobb fivér sikertelen próbatételét „hamarkodásként”, noha természetesen pontosan erről van szó bennük. Mosonyi Aliz mesecímei pusztán önmagukban képesek felidézni és elmondani egy mesei történetet, azaz még inkább összesűríteni azt, amit a népmesék se igazán bőbeszédűen tárgyalnak. A sűrítés magasiskolája, hogy egy-egy címet látva egész mesék perengnek le előttünk anélkül, hogy szélesen hömpölygő epikumot olvasnánk. AZ ÉLET VIZE BOLTJA, A RÓZSAUJJÚ TÜNDEÉR BOLTJA, AZ ORDÍTÓ SÁRKÁNY BOLT-

JA, a GYÉMÁNTOS GYŰRŰK BOLTJA, a KOMOLY TANÁCSOK BOLTJA és a HŰSÉGES JÁNOS BOLTJA még akkor is ismerősen csengő címek, ha soha nem olvastuk népmesei párjukat. Pedig ha összehasonlítjuk a „mosonyimesét” a címekkel hivatkozott mesei motívumokkal, máris kiderül, hogy miben áll a BOLTOSMESÉK sajátossága.

A mesékben mindig történik valami rendkívüli. A BOLTOSMESÉK-ben sincs ez másképp, csak hogy itt a rendkívüli nem kalandozás közben éri a hősöket (akiket nem is hősöknak, hanem „vevőknek” kellene inkább neveznünk), hanem akkor, amikor betévedve egy boltba saját életükkel, örömeikkel és tévedéseikkel szembesülnek. (Pintér József remek ötlete, hogy arctalan sakkfigurákat választott illusztrációknak, mintegy megerősítve a mesék „örök emberire” vonatkozó problémafelvetését és az „élet mint játszma” alapgondolatát.) Az Élet Vize Boltjában például azt a kérdést szegezik a betérőknek, hogy mi lenne, ha nem innák örökkön-örökké azt a bizonyos élet vizét, hanem „meghagynának egy-két kortyocskát, mégiscsak?”. A Rózsaujjú Tündér Boltjában egy vándor hat tényér rózsát lakmározik be, hat liter harmatot iszik rá, majd köszönet és köszönés nélkül távozik – vajon szabad-e egy tündérnek utánavágnia a tényért és a poharat? Van-e (mesei) igazsága ennek a csapkodásnak a másik oldalról – a tündér oldaláról – szemlélve? Egy másik mesében az Ordító Sárkány kap jó modorból leckét, ám fölöslegesen („De örülök! Tessék csak! Felfallak, szőröstül-bőröstül!”) – udvariasan is fel lehet falni valakit. A Gyémántos Gyűrűk Boltjába három kopasz (parókás) rabló ront be, akiket hajnövesztő szerrel kergetnek világgá, a Komoly Tanácsok Boltjában föl-alá sétálgató doktor Sétamárta pedig akár Kierkegaard mesei alteregója is lehetne, amikor „vagy-vagy”-ok helyett mesésebb megoldást: „lehet-lehet”-eket kínál. Hűséges János csak félig marad az, aki a népmesékben mindig is volt, mindentudó és titkokat őrző jótét lélek, tragédiája, hogy hiába várja a vevőket, senki nincs, aki rábázná a titkát. Mosonyi Aliz a mesék optimizmusát is újraértelmezi: nem abban kell bízni, hogy úgvis jóra fordul minden, hanem abban, hogy ha titkok nincsenek is, titkórzók mindig akadnak... Nem az élet

egészeiben, hanem annak rejtett részleteiben kell otthonra találni – a királyi palotákat célserű boltokra cserélni.

A BOLTOSMESÉK szereplői ugyanis nem királyok, királynők, táltosok, hanem boltok, boltosok – mindenekelőtt pedig vevők. Ezekben a boltokban azonban új vásárlási szokásokat kell felvennünk, tudomást sem véve érzékszerveink megszokott üzeneteiről és jelzéseiről. Itt valami egészen másra kell figyelniünk. Mindennapos vásárlásainkhoz szükségünk van a szemünkre, a fülünkre, az orrunkra, az izlelőbimbóinkra és az ujjainkra, hogy eldönthessük, a kiszemelt vagy felkínált áru vajon nekünk való-e. A BOLTOSMESÉK-ben felbukkanó boltokban azonban hiába szagolunk, izlelünk, fülelünk, tapogatunk, nézdegélünk – semmire sem megyünk. Hát akkor minek alapján igazodhatunk el Mosonyi Aliz portékái között? Halljuk ugyan, amit a boltosok mondanak nekünk, de ezek nem olyan „jónapotkívánokmibensegíthetek”-féle boltosmondatok, amire nem is lehet mást választolni, mint azt, hogy „semmit, köszönöm, csak nézelődöm”. Itt nem elég nézelődni, a BOLTOSMESÉK boltosai valami meghökkenőt kínálnak vevőiknek. Azt, hogy például ismerjenek magukra A KALAHÁRI ÁTOK BOLTJÁ-ban, ahol az átkokat szóró gyönyörű boltoskisasszony a vevők szeme láttára fakad sírva, amikor rájön, hogy az átokszórás végén neki kell maga után rendet raknia, összesöprögetnie. A HULLÓ KÖNNYEK BOLTJÁ-ban pedig be kell látni, hogy szívig ható könnyeket talán mégsem egy boltos dolga előállítani, másutt meg azzal kell szembesülni, hogy mézes cukorkákat nem lehet csak úgy, akármikor venni és enni! Van itt minden: jellemrajz-bolt, kívánság-bolt, mindegy-bolt, életprobléma-bolt, szívfájdító-bolt, szívjavító-bolt, humor-bolt, de még szatíra-bolt is. Ebbe az utolsóba, a MENYASSZONYOK, VŐLEGÉNYEK BOLTJÁ-ba menyasszonyok és vőlegények térnek be rabláncokat próbálgatni, és próba közben azt kérdegetik egymástól: „Kis tubicám, ez itt jó lesz? Vagy inkább tetszene ez a másik?” De van itt bolt, ahová csak be lehet sóhajtani, bolt, ahol egy kicsit meg lehet pihenni, bolt, ahol „kerek perec mindenkinek megmondják az igazat”, bolt, ahol a hibátlanok egy kis hibát kérhetnek, egy másikba meg a lopósok lopni járhatnak. Két titka van ezeknek a boltoknak: a ve-

vőknek először pontosan fel kell ismerniük és meg kell nevezniük, mi hiányzik nekik, majd pedig a tévedés kockázata nélkül, a jó válaszítás bizonyosságával kell benyitniuk a megfelelő boltba. (Ezt a szigort, a „jó” elnyerésének előfeltételét mindenképpen mesei motívumnak tekinthetjük, még akkor is, ha a BOLTOSMESÉK sakkfiguráinak sem sikerül mindig jól választaniuk – van is a rajzokon néhány kiütött bábu.) E mesék tanítása szerint ugyanis mindenkinek meg kell találnia a „saját boltját”, de csupán azért lehet egy boltba bemenni, ami ott és csakis ott kapható. A pöttyösben csikosat nem lehet kérni, a csikosban pöttyösset; a Kijáratok Boltjában a Bejáratok Boltjára nem szabad gondolni; a Felejtők Boltjában az emlékezésre, az Emlékek Boltjában a felejtésre – olyat kérni pedig, ami nincs, igazán veszedelmes, mert a végén minden, de minden odaveszhet – és azon már Mosonyi Aliz boltjai sem segíthetnek! Akkor legfeljebb a VOLT BOLT-ban vigasztalódhatunk: „A Volt Bolt egyszer volt, és már nincs. De egyszer volt!” Azt hiszem, most már bizton állithatom, hogy ez a két sor a világirodalom legrövidebb meséje. Szerettem volna többet is írni róla, de még idejekorán betévedtem a saját boltomba, ahol az ármányszövés technikáján keresztül tanultam meg valami nagyon fontosat. Ebben a boltban ül az ifjú Ármányka, és szövi az ármányt. „Hatalmas ármányt szövök – gondolja –, lesz benne minden: utazás, bűnbánat, zseblámpa, félmosoly, italok, levelek, lépcsők, folyosók – gyönyörű szép lesz! – Jön az öreg Ármány, ránéz a színes ábrákra, megcsóválja a fejét: – Csak egyszerűen, fiacskám! Csak egyszerűen!” Megfogadva a tanácsot, egyszerűen csak annyit mondhatok, hogy a BOLTOSMESÉK-kel új mesei műfaj született: a meseminiatúr. Vagy még egyszerűbben: Mosonyi Aliz meseminiatúrjai igazi gyöngyszemek a világon eddig összegyűlt több százezernyi mese között.

Boldizsár Ildikó